

İslam Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi

İLYAS BA YUNUS, FERİD AHMED
Çev. Rıdvan Kaya

BİR YAYINCILIK
İSTANBUL 1986,
118 S., 12.5X19.5 cm,

Modern toplumun zihinsel ve gündelik hayatının tam ortasına oturup yerleşen bir İslam anlatısıyla, mesajıyla, değerleriyle, sosyal, siyasal ve ekonomik düzene ilişkin kendi öğretisini temel alan, modern zamanların Batı merkezli paradigmalara alternatif bir bilimsel birikimle içselleştirilerek tekamüle ulaşmış bir bilinçlenme süreci özlemi..

İlyas Ba-Yunus ve Ferid Ahmed'in düşünsel muhtevasını birlikte paylaştıkları "İslam Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi" adlı kitap temelde İslam sosyolojisine bir girizgah olsun gayesiyle kaleme alınmış olsa da İslamî birikimin temel alındığı bir toplum projesinde siyasetten ekonomiye kadar pek çok alanda malzemenin kullanımına dair gerekli tecrübeyi, mevcut yapının zaaflarına yönelik oldukça eleştirel bir üslupla ortaya koyan bir nitelik taşıyor.

İki temel kısımdan oluşan kitabın birinci bölümü; "Çağdaş sosyoloji" üzerine kaleme alınmışken, ikinci bölüm ise "İslam sosyolojisi" üzerine yapılmış analizlerden oluşuyor. Kitabın çağdaş sosyolojiye ayrılan birinci bölümünde öncelikle sosyolojinin konumu üzerinde değerlendirmelerde bulunuluyor, ardından sosyolojinin alanı dâhilinde çağdaş sosyolojik kuramların çıkmazlarına değiniliyor. Özellikle modern sosyolojinin, dini kurumsallaşmış Hıristiyan kilisesinin deneyimleri temelinde ele almış olmasının, bu kuramların din olgusuna yaklaşımlarında ciddi sorunlar meydana getirdiğine vurgu yapılıyor. Batılı sosyolojik varsayımların Batılı olmayan toplumların sosyal realitelerine yabancı olduğu da vurgulanan hususlar arasında. Bu bağlamda değinilen noktalardan biri de sosyolojik bilginin tatbikine dair problemin doğal olarak bir "değerler-bağlılığı" sorununu da beraberinde getirmiş olmasıdır. Yazarlar İlyas Ba-Yunus ve Ferid Ahmed, "sosyolojik düalizm" olarak dile getirilen paradoksa dâhil olup, modern sosyoloji mantığıyla hareket eden birçok sosyologun değerler konusunda tarafsız kalmayı tercih etmelerine değiniyorlar.

Tam da bu noktada; "...konularını teknik bir konu ve kendilerini de çalışmalarının ortaya çıkardığı değerler veya elde ettikleri sonuçların sosyal anlamları kendilerini bağlamayan bilimsel araştırmacılar..." olarak gören günümüz sosyologlarının tavırları yazarlar tarafından sert bir biçimde eleştiriliyor. Ayrıca "...zaten sosyolojinin kendisi tarafsız mı ki?" sorusuyla çağdaş sosyolojinin pratikte anlamsız kalmış "tarafsızlık" iddiasına göndermelerde bulunuluyor.

Kitabın birinci kısmında detaylandırılan bir diğer konu da "Sosyolojiye Müslümanların Katkısı" başlığını taşıyor. İslam medeniyetinin sosyolojik çeşitliliğine ve yöntem bilimsel açıdan oldukça derin felsefi, etnografik ve tarihsel bir bilgi birikimine sahip olduğuna dikkat çekildikten sonra modern sosyolojinin çıkmazı haline gelen "bilgi için bilgi" mantığının İslam geleneğindeki düşünürlerce de aşılamamış olması esefle yeriliyor. Genel olarak Müslüman düşünürlerin vermiş oldukları eserlerdeki amaçsızlığa değinilirken özellikle, sağladığı birikimle sosyolojide önemli bir yer edinmiş olan İbn Haldun'un da selefleri gibi "İslam'a hizmet" amacını eserlerine yansıtamadığına vurgu yapılıyor. Yazarlara göre, her ne

kadar Müslüman ülkelerde de yapılan bazı çalışmalara başlanırken Kur'an'dan alıntılar yapılmış olsa da, bu durum, sosyolojilerini dinleriyle karıştırmak istemeyen Batılı bilim adamlarının İncil'e veya Hıristiyanlığa müracaatlarından farklı değildir. Buna karşılık, İslam tarihinde Batılı paradigmalara dayatılmasına karşı ümit vaad eden gayretlere örnek olarak ise Muhammed İkbal, Beşaret Ali ve Ali Şeriatî gibi isimlerin fikir mücadeleleri, bölümün son değerleri arasında yer alıyor.

İkinci kısımda ise "kuramsal, eleştirel ve stratejik" olmak üzere üç kategoride ele alınan İslam sosyoloji geleneğinin temel meselelerine değiniliyor. Kuramsal bir İslam sosyolojisi geleneği oluşturmanın gerekliliğine gerekçeli bir ısrarla vurgu yapılırken bu kuramda; evrenin, insanın, sosyal düzenin ve insanlık tarihinin İslamî bir öze yeniden şekillenirken İslamî geleneğin değerlerinin laik bir nitelik taşıyamayacağı dile getirilmekte. Bu minvalde teşekkül edecek bir İslam sosyolojisinin, mevcut sosyolojik kuramların aşamadığı handikapları alt edebileceği ve insan ilişkilerinin sınırları içinde karşıtlıkları oluşturan beşerî olguları kapsayabileceği yolundaki mesaj önem arz ediyor. Herkesin kendi değerlerini eyleme aktardığı bir ortamda Müslümanların da kendilerine ait olanı kullanmaktan çekinmemeleri gerektiği, yazarların altı çizilecek notları arasında. İslam'ın, salt bir ideoloji olmanın dar kalıpları içerisinde izah edilemeyeceği, dahası onun bir hayat tarzı olarak sunduğu ilkelerin anlaşılmasının gerekliliği ve önemi, satır aralarında hayat bulan mesajlar olarak dikkat çekiyor. Bu bağlamda İslamî öğretinin temelini teşkil eden takva, şura, zekât gibi kavramlarla; İslamî çatıda değinilen değişim, ekonomik model, siyaset gibi süreçlere ilişkin değerlendirmeler kitaba hâkim olan bakış açısıyla bahsi geçen bölümde okuyucunun dikkat ve bilgisine sunulan diğer hususlar arasında yer alıyor.

Özetlemeye çalıştığımız bu içerikten de anlaşılacağı üzere, başta da belirttiğimiz gibi, İslam sosyolojisine bir giriş niteliğinde kaleme alınan bu kitap, gerçekte birçok hususa derin bir örgü kazandıracak nitelikte bir girişim aslında. Düşüncenin belli bir farkındalık eşliğine ulaştıktan sonra bir "çağrı" ya dönüşmesi kaçınılmazsa şayet, İlyas Ba Yunus ve Ferid Ahmed'in İslam sosyolojisinin ihyasına ilişkin entelektüel bir

çağrılarının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim özgün bir hafızası olmayan sosyolojik birimin bugünün İslam toplumlarında ihtiyaca cevap vermeyeceği, modern sosyolojinin bol kalıpları içerisinde Batı dışı toplumların eğreti bir geleneği içselleştirmeye çalışmasının çözüme mesafe koyan bir sürece dönüştüğü ve dönüşeceği yadsınamaz bir gerçek. Medeniyetlerin dönüşüm süreçlerinde adeta yaşanan süreci dahi unutturmaya çalışan bir tüketimden "kendini tüketme"ye giden yolda İslam toplumları açısından muhtemel sakıncaların göz ardı edilmemesi gerekiyor şüphesiz. Her ne kadar "sui misal emsal olmaz" diye düşünülse de İslam toplumlarının geçmişten bu yana edindiği menfi tecrübeleri entelektüel ve akademik bir bilinç eylemine dönüştürmesi gerektiği gerçeği okuyucu olarak bu değerli kitaptan edindiğimiz çıkarımlardan sadece biri. Daha fazlası için bizzat kitabın okunması gerekiyor. ■

Fatma ÇAKMAK